

Keywords: The practice of religion today in Baraca. Traditions and modernity, Roma and Hungarians, the conflict of the „own” and „newcomer” priest. Different forms of behaviour in active religious life within a small community.

A Fórum Társadalomtudományi Szemle előző két számában² közölt írásaimból vélhetően kiderült, hogy az azokban is vizsgált közösség (egy nagyjából 400 fős aprófalú) vallásossága – mind tárgyi, mind szellemi tekintetben – sokszínűséggel, gazdag változatossággal jellemezhető. A katolikus Baraca saját falusi terét, tágabb, kistáji környezetét nem homogén térként érzékelté, érzékeli, hanem – különösen a 20. század közepéig – maga is különböző objektumokkal, jelekkel szentelte meg. Szellemi életét tekintve vallásos megnyilvánulásai – többek között és leginkább – gazdag énekkönyvtár formájában öltöttek testet.

A vallásos élet e jelenségei a közösségtörténetbe zökkenőmentesen illeszkedtek az 1950-es évekig, és korlátozott formában ugyan, mégis folytonosságukat meg nem szakítva túléltek a szocializmus évtizedeit is, máig léteznek. Baraca a 20. század végéig erősen vallásos faluként élt a környező települések alkotta egység köztudatában is. A vallásos népeletet sem hagyta, hagyja érintetlenül a település társadalmának nagyfokú átalakulása.

Több helyütt volt már módomban hosszabban írni a folyamatról, amelynek lényege abban áll, hogy az 1990-es évekre a kb. 400 fős település 90%-ban „elcigányosodott”. (Gecse 2006.) Ez – a cigány népesség részéről – nem beköltözőket jelent, hanem azt, hogy mintegy 80 év alatt néhány cigány család ilyen mértékben elszaporodott, nagyjából annyira nőtt a számuk, ahányan a nem cigányok közül városokba költöztek Baracáról. Fontos, a vallásgyakorlás szempontjából is meghatározó, hogy a két népesség – ahogy maguk nevezik magukat: cigányok és parasztok – több évtizede él egymás mellett, a mindennapi élet része lett a köztük levő különbségek észlelése, megszokása és a határok tiszteletben tartása. A vallásgyakorlásban is erősen különböznek – és ezt is tudják magukról, egymásról. A „parasztok” vallásossága – a település bel- és külterületén szakrális kisémlékek révén, a templomon belül szobrok, terítők, miseruhák, oltárkép, egyéb kellékek által – tárgyasult formát is öltött. Vallásos életük jellemzője a szertartásokhoz s kialakult rendjükhöz való ragaszkodás. A munka fontossága, erkölcsi érték volta jellemzi őket a hétköznapokban, az élet profán oldalán, de ez átsugárzik a vallási életbe is. A

templom, mint ennek központi eleme, értékrendjük szerint a külvilág felé vallásos életük rendezettségét jelzi. Rendszerben tartása mindig is a közösség kulcskérdése volt.

A cigányokra is jellemző már több mint egy évszázada – az anyakönyvi bejegyzések is tanúsítják ezt –, hogy életük három nagy fordulópontját, a születést, házasságot és halált az egyház által megszentelve élik meg. Ám soha nem jellemezte őket a parasztokéhoz hasonló mértékű templomba járás, és ezt a különbséget is számon tartja a (cigány–paraszt) kollektív tudat.

Az egymás mellett élésnek olyan kifinomult gyakorlata alakult ki a településen, amely a külső szemlélő, egy idegen számára bizonyára nem azonnal látható.

Jelenleg a falunak ilyen plébánosa van, aki nem csupán messziről jött, hanem tulajdonképpen nem is él ott. Személyéről fontos elmondani, hogy a rozsnyói püspök 1997-ben nevezte ki baracai plébánosnak, de nem költözött a faluba, nem foglalta el a parókiát, ugyanis többi társával együtt Uzapanyiton (Uzovská Panica) él egyházi közösségi házban. Valamennyien osztrák állampolgárok, és missziós célból érkeztek Dél-Szlovákia területére, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy a volt szocialista ország hitéletének megújításában segítsenek.

A település életéhez így mindössze három ponton kapcsolódik: az emberélet fordulóinak szertartásain, a szentmiséken a templomban és az iskolai hittanórákon. Ez, hogy a plébános nem lakik a faluban, korábban Baracával még soha nem fordult elő.

A szentmise háromnyelvű: német, szlovák és magyar. A plébános a mise állandó részeit részben magyarul, részben szlovákul olvassa, németül prédikál, valamelyik „hittanos gyerek” fordítja mondatonként magyarra. A mise végén szlovákul hirdet, ezt senki nem fordítja le, mise után a kántor mondja el a szlovákul egyáltalán nem értőknek, hogy mit hallott. Nagyobb probléma mégsem e vegyes nyelvezet, hanem az énekes miserészek miatt alakul ki. A kántor és az idősebb asszonyok mintegy 40-50 éve élnek a népének és az egyházi zene napjainkra harmonikus egységgé formálódott zenei hagyományának világában. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy kb. 500 egyházi éneket ismernek, és ezeket az egyházi év során aktivizálni tudják, azaz mindegyiket a megfelelő alkalomhoz (ünnephez vagy hétköznaphoz) kötik és éneklik. (A repertoár mai napig tartó aktív használatáról is szót ejtek a Fórum Társadalomtudományi Szemle előző, 2010/3. számában közölt, „Itt idegen kántor sose énekelt” című írásomban.)

Ezzel szemben áll az idegen plébános „modernizációs” törekvése. Amint arra már utaltam, ő olyan előzetes információkat kapott az egész országról, hogy a hitélet, a valóság válságban van, az embereket be kell csalogatni a templomba. Ezt a feladatot oldja meg – látszólag eredményesen – a gyerekekkel. A gyerekek, figyelembe véve a település etnikai és korösszetételét, cigány gyerekek. A faluban tanító pedagógusok véleményével is alátámasztható az a megfigyelés, hogy a gyerekek csak addig templomjárók, amíg az iskolai hittanra is járnak. A későbbiekben, fiatal felnőtt korukra nem válnak templomjáró módon vallásossá.

Ezek a gyerekek a befogadói a modernizációs törekvéseknek, ők éneklik a gitárral kísért ifjúsági vallásos énekeket. Amellett, hogy ez egy teljesen más zenei műfaj visz a templomba, arra is fényt derít, hogy a két templomjáró korosztály egyáltalán nem hat egymásra. Az ifjúsági énekek a mise hagyományos rendjében nem kapnak szerepet, ezért alkalmasszerűen hangzanak fel – a „másik”, a tradicionális zenei rend mellett. Időnként olyan helyzet is kialakul, hogy a két korosztály „egymásnak felel”, megküzd a megszólalás jogáért. Megfigyelhető, hogy míg az idősebbek számára az egyházi év rendje egyfajta zenei rendtartás is, a fiatalok – tekintve a kisebb énekrepertoárt³ –

nem rendelnek egy-egy ünnephez különböző énekeket, hanem mindig ugyanazokat éneklük.

Ez a kettősség a templomhoz mint szakrális térhez való viszonyulásban is tetten érhető. A település belterületének legkiemelkedőbb dombján álló, fehér falú klasszicista templom a falukép domináns eleme. Külső felújítására legutóbb 1929 októberében került sor, amikor tetejét a ma is meglévő palára cserélték. Belülről 1999-ben újjították fel, a falubeliek és a faluból elköltözött egykori lakosok adakozásából. Az oltáron, a szószéken, az orgonán és a stációképeken kívül belső „felszereltsége” falubeliek adományából gyűlt össze. Az oltárképet nagybőjt idején helyettesítő bőjt oltárkép is ebbe a sorba illeszkedik: 1947-ben festette a Lukács család hálából, mert fiuk szerencsésen túlélte egy balesetet. Valamennyi szobor is a falubeliek adománya. Igaz ugyan, hogy a templomba ma is járó falubeliek nem mindegyik korát ismerik, azt azonban minden esetben számon tartják, hogy kinek az ajándéka. (Ezekről is szót ejtek a Fórum Társadalomtudományi Szemle 2010/2. számában közölt tanulmányomban.) Ez arra is utal, hogy nem csupán azt tartják fontosnak, hogy a templom szerepéhez méltó módon legyen ellátva kellékekkel, hanem azt is, hogy ezt a „felszerelést” saját erejükből adják össze, ugyanakkor az adományok jelezzék a templomban is a falu társadalmának belső tagoltságát. Még inkább jelzi ezt a templomi textilek (terítők, miseruhák, karingek, kehely- és kereszttakarók stb.) számon tartása. Az összes – háromszáznál több darab – textil alig 13%-ának nem ismerik a készítőjét, ajándékozóját. Ebből is következik, hogy a textilek használatának pontosan szabályozott rendje alakult ki, minden darabhoz hozzárendelődött egy hely a templomon belül és egy alkalom az egyházi év során, ahol és amikor szerepét betöltheti. Valójában ennek a gazdag templombelsőnek – a zenei repertoárhoz hasonlóan – az idősebb asszonyok és a kántor számára teljesen más jelentése van, mint az „ünnepi” templomjáróknak és az idegeneknek. Míg az idősebbek a folyamatot, a fiatalok és idegenek a pillanatot érzékelik, hiszen annak előkészítésében, munkáiban nem vesznek részt.

Ugyanez a szembenállás jelenik meg az öltözködésben. A ma legidősebb nemzedék számára a templomba járó ruha valamennyi közül a legrangosabb. Más ünnepeken és főként más helyeken ezeket nem viselték. Az idős asszonyok ruhája hagyományosan fekete. Ezen belül azonban nagyon pontosan számon tartják, hogy melyik ünnephez melyik fajta ruha való. (Csupán néhány példa: a szélén három nyomott csíkos fekete kendőt – „ternőkendőt” – csak a hónapok első vasárnapjain és nagy ünnepeken, karácsony első napján és húsvétvasárnap viselik. Búcsúkor fekete kosztümmöt, évközi vasárnapokon egybeszabott ruhát vesznek fel. Minden hónap első vasárnapján „vont fekete tében” mennek a templomba, tehát ruhájuknak apró fehér vagy egyéb színű mintája sem lehet. Téli időszakban ugyanez vonatkozik a kabátra.) Ezzel szemben az idegen (nem falubeli) fiatalok, gyerekek ruhája – ám gyakran a falubelieké sem – nem követi a hagyományos rendet, utcai viselet jellege van. Ebben a „kivetkőzésben” a plébános is aktívan részt vesz. Az asszonyok között – nem pozitív értelemben – beszédtema, hogy a plébános reverenda helyett nemegyszer utcai ruhában ül be a gyóntatószékbe, s ezt nem tartják paphoz méltónak. Ugyanakkor a plébános és a fiatalok azt tartják, hogy imádkozni akárhol, akárhogy, sőt akármilyen nyelven lehet, ezért az általuk „cifrálkodásnak” tartott öltözködési rendnek számukra semmi jelentősége nincs.

Tovább erősíti és egyben jelzi ezt a kétféle érzékelést a kialakult ülésrend is: az idős asszonyok (zömében ők a rendszeres templomjárók) mindkét oldalon a két leghátsó padsort foglalják el, ahogy azt a régi rend diktálja, mely szerint a fiatalok elől, az idő-

sek hátul ülnek. Így a templom nagyobbik része évközi vasárnapokon, hétköznapokon legtöbbször üresen maradna... Az utóbbi 20 évben ezeket a helyeket a hitoktatók foglalják el, maguk mellé ültetik a gyerekeket is. Így az első és hátsó padsorok közötti üresen maradó sorok jelzik a templom teréhez való kétféle hozzáállást, azt, hogy bár a legalább kétféle vallásos ember ugyanabban a térben gyakorolja vallását, de teljesen különböző terekben érzi magát.

1. kép. Egy templomban – két térben. (A szerző felvétele.)

Baraca vallásos élete manapság – a fent mondottakat áttekintve – összetett fogalom. Alakítója, a „faluközösség” legalább három részből, vallását, hitét három különböző módon megélő és gyakorló embercsoportból áll. A faluban élő cigányok mindig saját törvényeik szerint gyakorolták a katolikus vallást, igazodtak hozzá, de életükben csak a nagy fordulóok alkalmával tartották, tartják nélkülözhetetlenek. Ez a viszonyulásuk lényegében a mai napig jellemző, és egy-két kivételtől eltekintve a gyermekkori hittanoktatás sem befolyásolja. A parasztok 1940 után született valamennyi generációja ma „a maga módján vallásos”.⁴ Ebbe a formába a hagyományos vallásgyakorlás elemei közül az tartozik bele, hogy a legnagyobb ünnepekkor elmennek a templomba. A harmadik típust a hagyományos vallásgyakorlás folyamatosságát őrzők alkotják. Az ő esetükben egy intenzív, közösségi vallásos élet elhalványulását követhetjük végig az 1930-as, 1940-es évektől napjainkig. Ez az elhalványulás nem formaváltást jelent, hanem bizonyos jelenségekhez való merev ragaszkodást. Tomka Miklós hívja fel a figyelmet arra, hogy a formaváltás nem azonos a hanyatlással. (Tomka M. 2007, 147. p.) Az a jelenség, amellyel Baracán találkozunk, számos magyarországi vallásszociológiai vizs-

gálat eredményével rokon. Tomka Ferenc írásában sorba szedi, jellemzi és elemzi azokat az állomásokat, amelyek egy-egy vallásos közösség életében a baracaihoz hasonló, önmagát már csak formákban megmutató „vallásgyakorláshoz” vezetnek. (Tomka F. 1991.) A fent leírtakban (öltözködés, templombelső rendje, felszerelése textilekkel, ülésrend) felismerhető a cselekvésmoделlek kialakulása, normává válása, megmerevedése, azaz az intézményesülés folyamata, majd a tradíció kétségbevonhatatlan igazsággá, axiómává alakulása. Ez vonja maga után napjaink vallásgyakorlásának kiüresedését, ami Tomka Ferenc szerint természetes jelenség, hiszen „minden (...) intézményesült embercsoport, amely kodifikálta saját cselekvési előírásait, természeténél fogva késik”. (Tomka F. 1991, 32. p.) A késés mértéke akkor „egészségtelen”, ha az intézményesült közösség normái között nem szerepel a megújítás, hanem örökkévalónak tartják a hagyományos viszonyokat, elvárásokat, és mindenáron síkra szállnak védelmében. (Az esetleges újító törekvésekkel szemben is.) Ilyenkor már magát a közösséget is csak ez az erős kontroll tartja össze. Ezzel az állapottal találkozhatunk a ma is templomjáró idősebb baracai asszonyok esetében, akik „társadalmi viselkedésében” nem a „megtartó hagyomány”, sokkal inkább az egyént erősen korlátozó „megtartó hagyomány” érvényesül.⁵ (Nehéz lenne eldönteni, hogyan alakult volna ez a folyamat akkor, ha a 20. század második fele szocializmus nélkül telt volna.) A magyarországi vallásszociológiai vizsgálatok következtetéseivel összhangban Baracán is „...a faluközösség tagjainak egy részéből teljesen hiányzik a személyes átélés. A látszat által becsapott lelkipásztorok ennek ellenére olykor semmit nem tesznek a helyzet megváltoztatásának érdekében mindaddig, amíg a homokvár össze nem dől”. (Tomka F. 1991, 62. p.) Baraca esetében a plébánosok és a falu viszonya, kommunikációja kb. 1989 óta még tovább bonyolítja, nehezíti a vallásgyakorlást. Bálint Sándor 1944-ben a falu tágabb környezetét olyan vidéknek tartotta, amely „...hitéletének majd ezeréves folytonosságában visszatükröződnek és napjainkig hatnak a magyar katolikus szellemtörténet legjellegzetesebb áramlatai”. (Bálint 1944, 95. p.) Ebbe a környezetbe illeszkedve Baraca soha nem tartozott az egyházilag ellátatlan falvak közé (de ezt láthatjuk a kántortanítók működéséből is), nem is tartozhatott, mert parókiáján több szomszédos falu katolikusait anyakönyvezték. A falu népe már az 1930-as években sem támasztott különös igényeket plébánosával szemben, ám bizonyos elvárásoknak nagyon is meg kellett felelnie. Valamennyi faluban szolgáló papra úgy emlékeznek, hogy „volt hibája, ember volt”, de pozitívan értékeli őket, mert szerepüket betöltötték. Az ellátottságot nem tudták megzavarni az első, majd a második világháborút követő egyházjogi viták és az egyházmegyei hovatarozás bizonytalansága sem. (Salacz 1975.) Az 1980-as évek végén vált érezhetővé Baracán a szlovákiai magyar katolikuság egészét érintő probléma: a paphiány. (Szlovákiában a magyar papság száma sokkal kisebb, mint amennyit a magyar kisebbség aránya megkövetelne; lásd Gyurgyík 1991; Molnár 1991.) Nem magyar nemzetiségű papok – a tendenciának megfelelően – már korábban is működtek Baracán, de valamennyien jól beszéltek magyarul. 1989-ben helyezték a faluba az első olyan szlovák nemzetiségű papot, aki nem tudott és nem is akart megtanulni magyarul. Az ő idejében a szertartás kétnyelvűvé vált, bár a szlovák liturgikus szövegeket a templomba járók közül senki nem értette. A gyónás nyelve is vegyesé vált: amit a hívek magyarul mondtak, arra a pap szlovákul válaszolt. Nem kétséges, mennyire töltötte így be a funkcióját. Mégsem ez, hanem sokkal inkább a plébános – a falubeliek megítélése szerint – „rendetlen” életmódja (leginkább a parókia épületének elkezdett, de soha be nem fejezett felújítása) tette őt negatív szereplővé. 1997-ben

nevezte ki a rozsnyói püspök baracai plébánosnak a már említett osztrák missziós papot, aki ma is a faluban szolgál. „Természetesen” ő sem tud magyarul, szlovákul már viszonylag jól beszél, ám a gyónás továbbra is „kétnyelvű”.

A „hagyományosan” vallásos falu vallásos életében ezek az intézkedések, a plébánosok ilyen jellemzői sokkal súlyosabb és „eredményesebb” csapásoknak minősültek a korábbiaknál, ráadásul akkor, mikor az országban – más, volt szocialista országokkal együtt – a vallásüldözés hivatalosan is megszűnt.

Nem állíthatjuk azonban mindezek ellenére sem, hogy Baraca vallásos élete (az idősebb, templomjáró korosztályt tekintve) pusztán a külső beavatkozások hatására vált formálissá. Jól látható, hogy már az 1930-as, 1940-es években társadalmi presztízskértéke is volt pl. egy-egy templomi szobor adományozásának.

Ezekkel a jelenségekkel párhuzamosan létezik a cigányok vallásossága. Mivel a két népesség egy településen élésének immár évszázados múltja van, természetes, hogy egymást vallásosság tekintetében is jól ismerik, ugyanakkor egymás viselkedésére valamiképpen reagálnak is. Bizonyos szempontból a két eltérő mentalitású népesség egyformán reagál, illetve nem reagál az utóbbi húsz év egyházi változásaira. A parasztok – jól láthatóan – saját vallásosságukat viszonylag mereven őrzik, továbbéltetik az 1940-es években rögzült műfajokat, viselkedésmódokat ma is. A cigányok időszakosan (gyerekkorukban) befogadói a vallásosság újszerűbb formáinak, ám felnőttkorukban azokhoz a viselkedésmintákhoz térnek vissza, amelyeket örököltek. Lényegében ők azok, akik valamennyi eddig említett jelenség hatásának ki vannak téve: a velük egy faluban élő, „konzervatíván” vallásos parasztok, az újító plébános külső hatásának, valamint saját belső igényük, valláshoz való viszonyuk normáinak.

A jelenlegi plébános akarata ellenére sért meg kialakult és működő etnikai viszonyokat, ezekből fakadó magatartásformákat. A mai napig aktívan templomba járóknak már többször megfogalmazta azt a kifogását, hogy ragaszkodásukkal a vallásosság régebbi formáihoz (pl. az énekek rendjéhez, az orgonához, a templom belső térének gyakori rendezéséhez, díszítéséhez, kellékeihez) tulajdonképpen kirekesztik a templomból a gyerekeket – akik természetesen – cigány gyerekek. A szentmiséken a plébános velük éneklő gitárral kísért ifjúsági énekeket – míg az orgonával kísért énekeknel soha nem kapcsolódik be. A zenei rend szempontjából a templom tehát a szentmise alatt küzdőtérre válik, ahol az ún. régi stílus az ún. új stílussal küzd a megszólalás jogáért.

Zavart az okoz, hogy egy tekintélyes kívülálló (falusi közösségekről ma is elmondhatjuk, hogy a papok és tanítók a helyi értékrendben rangos helyet foglalnak el) a parasztokról – a megfogalmazott vélemények nyomán – nem tud mást elképzelni, mint hogy a cigányokkal előítéletesek és kirekesztőek. Évről évre vannak pedig köztük (a cigány szülők és a plébános között) közvetlen ütközések a hittanórák miatt is. A hitoktatók személye már eddig is gyakran változott, és akik szlovák énekek tanításával is próbálkoznak Baracán, ellenállásba ütköznek, olyannyira, hogy a szülők ilyen esetben nem engedik hittanra a gyerekeiket.

A cigányok viselkedésében is megragadható, abbeli véleményüket meg is fogalmazzák, hogy nekik ez (a nem gyakori, rendszeres templomba járás) a vallásosságuk. A parasztok ezt közvetlenül és évtizedek óta tapasztalják, ennek tudatában fogalmazzák meg a plébános felé, hogy a cigányok soha nem lesznek vallásosabbak, soha nem lesz a templomi szertartás igazán fontos számukra. Mindkét etnikum ismeri egymás ilyen tulajdonságait is, hiszen csakúgy, mint pl. a munkához való viszonyulásban, a

római katolikus valláshoz való viszonyulásban is évtizedekig láthatták egymást, egymásban önmagukat – és főként a köztük levő, soha meg nem szűnő, de tiszteletben tartott határt, különbözőséget.

Számomra úgy tűnik, e kis falu életének is nagyon messzire mutató tanulságai vannak. Egyrészt azért, mert egy ilyen kis közösség is nagyon összetett belső életű, másrészt azért, mert a társadalmi hatóerők, kulturális hatások erőtere lehet. (Arra a kihívásra is példa, amelyet – Dél-Szlovákia számos vidékén, de más országokban is – az egyház számára a vidékeken több mint száz éve élő cigányság hite, vallásgyakorlása, jelent.)

Az idegen plébános – itt úgy tűnik – erősebben marad idegen, mint amennyire plébános tud lenni. Szinte esélytelen, hogy a helyzet többszörösen összetett erővonalai között eligazodjék.

Egy szlovákiai faluba került, ahol a statisztikák szerint 100%-ban magyar kisebbség él, de az már csak belülről látszik, hogy a magyarok kisebbség a kisebbségben, mert a többséget a (magyar anyanyelvű) cigányok alkotják. Mindamellet a cigányok igazodási pontként tekintenek a parasztokra, a vallásosságban is. A közösségen belüli szerepek úgy vannak elosztva, hogy a vallás tárgyi világa, a vallási élet szervezése a parasztoké, csakúgy, mint a gyakori templomba járás.

A parasztok vallási életük tekintetében korábbi viszonyok között szocializálódtak. Mikor még életképes közösségként éltek, megszokták, hogy vallásos faluként papjuk, kántoruk van, a templom az „övék”, azzal törődniük kell. Ezzel a mentalitással élnek ma is, nem érzik igaznak magukra nézve azt, hogy a szocializmus éve alatt elvállaltanodtak, hiszen többek közt épp emiatt érte őket sok hátrányos megkülönböztetés. Ráadásul magyar nemzetiségűek, és ennek a vallásos népéletben külön jelentése van. A búcsújáró helyek tekintetében például egészen a közelmúltig nem szűnt meg az egykori egri egyházmegyéhez tartozás hatása (egri, mezőkövesdi, szentkúti szervezett búcsújárások). Egyáltalán: a vallásgyakorlás folytonossága (még akkor sem, ha a kiüresedés jeleit mutatja) és a lakosság magyarságtudata a szocializmus éve alatt sem szakadt meg.

Ugyanakkor a jelenlegi plébános viszonyulásából azt érzik, hogy ők már nem számítanak. Biztosan közrejátszik ebben az is, hogy valóban az idősebb korosztályokhoz tartoznak valamennyien. A szocializmus idején a falut pusztulásra ítélték, közigazgatási önállóságát elvették. Késleltetve ezt élük meg ma az egyházban. A közösség erejének maradékával, az elköltözötték bevonásával 1999-ben önerőből, adakozásból megoldották a templom teljes belső felújítását. Arra számítottak, hogy a külsőben segítségükre lesz a plébános, de ez mai napig nem következett be. Épült viszont egy kis templom a szomszédos Bátkában, egy erősen református többségű faluban.

2. kép. A bátki Szent József-templom felszentelése 2008. június 21-én. (A szerző felvétele.)

Az utóbbi húsz év alatt többször is teljesen felújították az uzapanyiti templomot. Fügében, ami Baraca filiája, idén, 2010-ben sor került a templom teljes külső felújítására.

3. kép. A frissen felújított fügei templom 2010 nyarán. (A szerző felvétele.)

A „maradék” közösség tudatában ezek a jelenségek nem tudnak más értelmet kapni, mint hogy ismét halálra ítélték őket. Erős ellentmondásként éli meg, hogy az egyház gazdagsága (Baraca határában mintegy 30 hektáros, bérbeadással hasznot hozó földbirtok) Baracáról származik, de máshol hasznosul.

Az idegen plébános olyan értelemben került Baracán kettős úrbe, hogy a közösségnek azzal a részével, amely „meghálálná”, értékelné, ha saját papjának érezhetné őt, nem foglalkozik, az a része viszont, amelyiknek formálásába évek óta sok energiát fektet, ennek minimális hatását sem mutatja. Baraca – cigány és nem cigány lakóit is beleértve – az egymás mellett élés kifinomult, érzékeny gyakorlatán kívül abban is egységes arculatú, hogy plébánosát nem érzi „sajátjának”, mégpedig ugyanazon oknál fogva: mert nem él a faluban, üresen áll a parókia.

Ezt a megítélést azonban – véleményem szerint – semmiképp nem írhatjuk az elvalástalanodás számlájára. Inkább magyarázható a vallásosság megújulásának hiányával, egy korábbi normarendszer érvényesülésével.

Az egyik legfrissebb, a magyarországi és szlovákiai viszonyokat, az ott élő emberek vallásosságát és a vallás életükben betöltött szerepét összehasonlító elemzés szerzője arra a következtetésre jutott, hogy a szekularizációs elméleteket a valóság nem igazolta. „Alighanem elsietett volt az a feltételezés, hogy a nemzeti és a globális társadalom működéséhez egyáltalán ne lenne szükség közös értékekre. (...) Ha viszont szükség van bizonyos közös értékekre (...), akkor ezek megalapozása nem várható az értékmentessé (mert csupán lebonyolító rendszerré) váló államtól, hanem ahhoz más társadalmi intézményekre van szükség, amelyek között a vallásnak kitüntetett helye van. Eszerint a vallásra a társadalmak makrorendszerében is hárul funkció. Még inkább így van ez az egyén szintjén. Ugyanis, a modern élet körülményei között meggyengül a társadalomnak a személyi lehetőségeit és cselekvését meghatározó szerepe. Az egyénnek magának kell megbirkóznia a különböző életterei és szerepei közötti ellentmondásokkal és saját értékei segítségével kell választania az egymásnak ellentmondó hasznosságok között. Tehát megnő a hasznosság racionalitásból le nem vezethető értékeknek és értékrendeknek, köztük nem utolsó sorban a vallásnak az individuum számára való fontossága.” (Tomka M. 2007, 147. p.)

Tomka Miklós a rendelkezésére álló mérhető adatokból megrajzolta a két ország közötti különbségeket is, árnyalatokat is, ugyanakkor elemzése arra az eredményre vezetett, hogy a vallás szerepe egyik országban sem nevezhető jelentéktelennek. „Összefoglalva tehát azt lehet mondani, hogy a vallásosság mindkét országban nem elhanyagolható mértékben több vonatkozásban is befolyásolja az emberek gondolkodását, erkölcsét és közérzetét.” (Tomka M. 2007, 157. p.)

Baracán az itt csak nagy vonalakban tárgyalt jelenségek is igazolják, hogy a vallásosság, sőt az egyház szerepe sem szorult ki az emberek életéből. Az, mint bizonyára minden kisvilág esetében, itt is igaz, hogy a közösségen belüli értékrendek, mentalitások, szokások nagyon színes palettát képeznek. Ennek elemei olykor éppen erős gyökerűk, máskor újszerűségük, néha belső fejlődés, néha külső hatás eredményeiként keverednek, és akár szerkezetet, akár csak foltokból álló képet alkotnak, csak itt, csak most igazak.

4. kép. Az egykor tekintélyes, ma üresen álló parókia a templommal. (A szerző felvétele.)

5. kép. A felújításra váró templom a déli oldalról. (A szerző felvétele.)

Jegyzetek

1. Tanulmányom címét Tózsér Árpád 1967-ben megjelent verseskötetétől kölcsönöztem; arra szeretnék utalni vele, ahogyan egy (etnikailag) vegyes összetételű közösségben élést egy idegen megtapasztalhat.
2. Írásomat a Fórum Társadalomtudományi Szemle előző, 2010/2. és 3. számában megjelent tanulmányaim folytatásának, összegzésének szánom. („Szent” tárgyak rendszere – profán tükörben. A vallásos érzés tárgyi megnyilvánulásai egy közösség életében – 2010. 2. sz. 107–127. p. és „Itt idegen kántor sose énekelt...” – 2010. 3. sz. 95–119. p.) Ezekben a tárgyi világot követően ugyanazon közösség szellemi termékeinek egy részével, a vallásos zeneiséggel, a népének-repertoárral foglalkoztam, jelen írásomat pedig az utóbbi húsz év, tehát nagyjából a rendszerváltás óta kialakult vallásgyakorlási formák egymás mellett élésének szentelem.
3. Ez a repertoár 40 énekből áll, egy füzetbe gyűjtötték össze a hitoktatók, sokszorosítással terjesztik. Az énekszövegekhez kotta csak egy-két esetben tartozik, a szövegeket jellemzően fölöttük, gitárjelzéssel látták el. A gyerekek számára készült füzet énekei: 1. Alleluja az Úr Isten, 2. Köszönöm, Jézus, 3. Imádunk Téged, 4. Néked hódolok, 5. Ó, jöjjetek, örvendjünk, 6. Uram, irgalmazz nekünk, 7. Ave Maria, 8. Mária Kráľovná, 9. Az Úr jóságá, 10. Nézz, testvér, fel, 11. Jól vigyázz, 12. Atyám, Tied vagyok, 13. Ez az a nap, 14. Te vagy az út, 15. Ne félj, mert megváltottalak, 16. Szent vagy, 17. Áldjon meg téged az Úr, 18. Uram, néked zeng szavam, 19. Bárányom, bárányom, 20. Hálát adok a sok-sok jóért, 21. Meine Hoffnung und meine Freude, 22. Jézus életem, erőm, békém, 23. Téged dicsér az egész Föld, 24. Tied a dicsőség, 25. Együtt fog ujjongni, 26. Dicsérlek én, dicsérlek Téged, 27. Jöjj, Szentlélek, 28. Gloria, 29. Sláva Bohu na výsostiach, 30. Szeretet, 31. Halleluja, 32. Tested, Jézus, 33. A kereszttel, 34. A nyájam öröm én, 35. Pásztorok, pásztorok, 36. Csendes éj, 37. Karácsonynak éjszakáján, 38. Kiszézusom, 39. A Kiszézus megszületett, 40. Indulok Betlehembe.
4. Tomka Miklós találó kifejezése (Tomka 1991, 26. p.)
5. Balázs Géza kifejezései (Balázs 2000, 310. p.)

Felhasznált irodalom

- Balázs Géza 2000. Normat adatok és normaváltozások. In Cseri Miklós–Kósa László–T. Bereczki Ibolya (szerk.): *Paraszti múlt és jelen az ezredfordulón*. Szentendre, Magyar Néprajzi Társaság–Szentendre-i Szabadtéri Néprajzi Múzeum, 309–317. p.
- Bálint Sándor 1944. Kultusznyomok Rozsnyó vidékén. In *Sacra Hungaria. Tanulmányok a magyar vallásos népelet köréből*. Budapest–Kassa, Veritas, 87–95. p.
- Gecse Annabella 2006. A szorgalmas falutól a virtuális Baracáig. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 8. évf. 1. sz. 77–110. p.
- Gyurgyik László 1991. Katolikus magyarok Szlovákiában. *Regio*, 2. évf. 3. sz. 131–140. p.
- Molnár Imre 1991. Vallás és egyház a szlovákiai magyarság életében. *Egyházforum*, 15., 1991. 6. évf. 3. sz. 89–102. p., *Egyházforum* 16. 6. évf. 4. sz. 105–121. p.
- Salacz Gábor 1975. *A magyar katolikus egyház a szomszédos államok uralma alatt*. München, Aurora Könyvek.
- Tomka Ferenc 1991. *Intézmény és karizma az egyházban. Vázlatok a katolikus egyház szociológiájához*. Budapest, Országos Lelkipásztori Intézet Katolikus Társadalomtudományi Akadémia.
- Tomka Miklós 1991. *Magyar katolicizmus*. Budapest, Országos Lelkipásztori Intézet Katolikus Társadalomtudományi Akadémia.
- Tomka Miklós 2007. Nemzeti és vallási identitás a 20. század végén Szlovákiában és Magyarországon. In Štefan Šutaj–László Szarka (eds.): *Regionálna a národná identita*

ta v mađarskej a slovenskej histórii 18–20. storočia – Regionális és nemzeti identitásformák a 18–20. századi magyar és szlovák történelemben. Prešov, Universum, 146–162. p.

ANNABELLA GECSE
„IN A DUAL VOID”

The study is the definite piece of the three-part story published in the Review: while the previous studies have discussed the material world and music of religious expression in Baraca, this time it presents its religious practice, with a special attention given to the present years following the regime change. The current religious practice in Baraca is severely affected by the fact that the population of the town today consists in 90% of Romas, and the parish has not been residing in the town for the past ten years but fulfilling a mission as an Austrian citizen. These two facts have had a more significant effect on Baraca's religious life than the official atheism and „non-religiousness” of the often cursed past socialist regime, as thanks to the low number of inhabitants and peripheral location, the town was able to lead a rich religious life. Today, German sermons get translated, but the masses are attended only by a small number of non-Roma (Hungarian and elderly) citizens. The Romas have never felt the urge for regular churchgoing and religious practice and do not do so today. On the other hand, the parish only engages with school pupils (meaning only the young Roma population) and children via singing modern, guitar-backed music.

The traditionally rich repertoire of church choir music (which is represented by the elderly inhabitants of the town) is dying out as a result, while the engagement of the young does not bear any fruit, as the Romas, after graduating, do not become churchgoing adults. The title („In a dual void”) refers to the unique situation of the parish (and a sort of a vacuum): neither the Romas, nor the Hungarians regard him as their own.